

ADHD:sta terapiatakuuseen - kuinka perustaso pärjää?

Terhi Aalto-Setälä
Ylilääkäri,
mielenterveystiimi

Terveyden ja
hyvinvoinnin laitos

29.11.2024

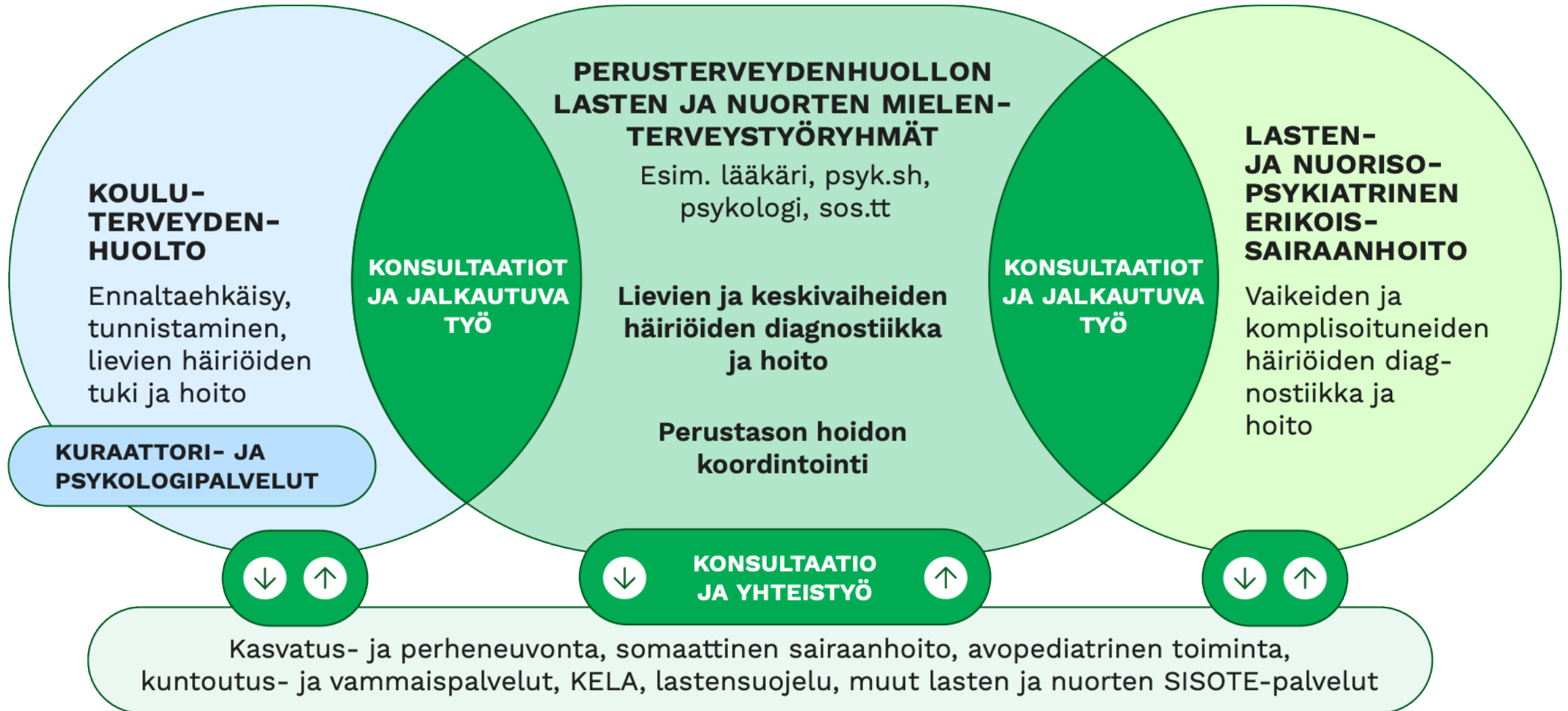
Sidonnaisuudet

- Lastenpsykiatri, psykoterapeutti
- THL, ylilääkäri, mielenterveystiimi, lapset ja nuoret
- Kela, asiantuntijalääkäri
- Helsingin kaupungin perheneuvola, konsultoiva erikoislääkäri
- Potilasvakuutuskeskus, asiantuntijalääkäri

- Helsingin yliopiston psykoterapiakoulutuksen johtoryhmä sekä valtakunnallinen psykoterapiakoulutuksen konsortio, jäsen

- Kirjoittajapalkkiot Duodecim

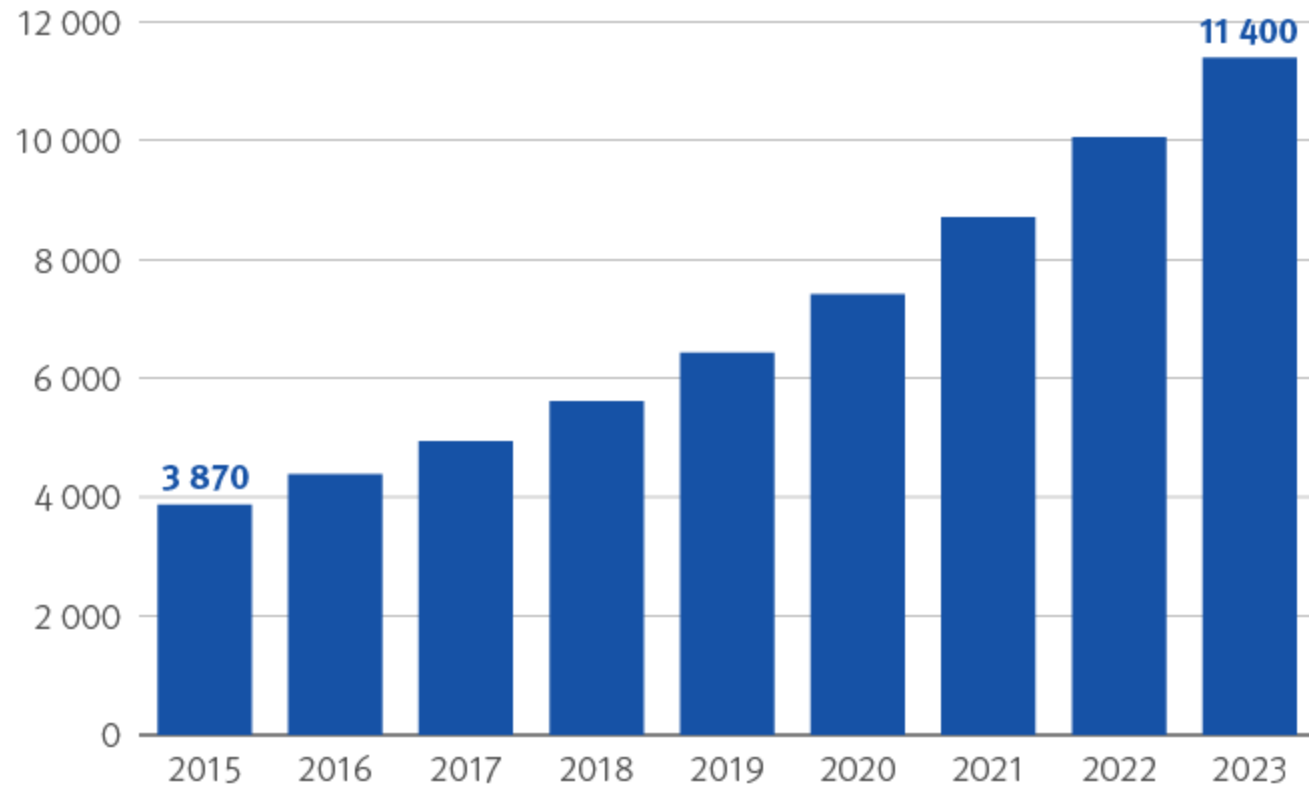
Kouluikäisten mielenterveys- ja päihdehäiriöiden tuki ja hoito perustasolla

10-12-vuotiaiden poikien ADHD-lääkkeiden käyttö

10–12-vuotiaiden poikien ADHD-lääkkeiden käyttö lähes kolminkertaistui kahdeksassa vuodessa

ADHD-lääkeostoista korvauksia saaneiden 10–12-vuotiaiden poikien määrä vuosina 2015–2023

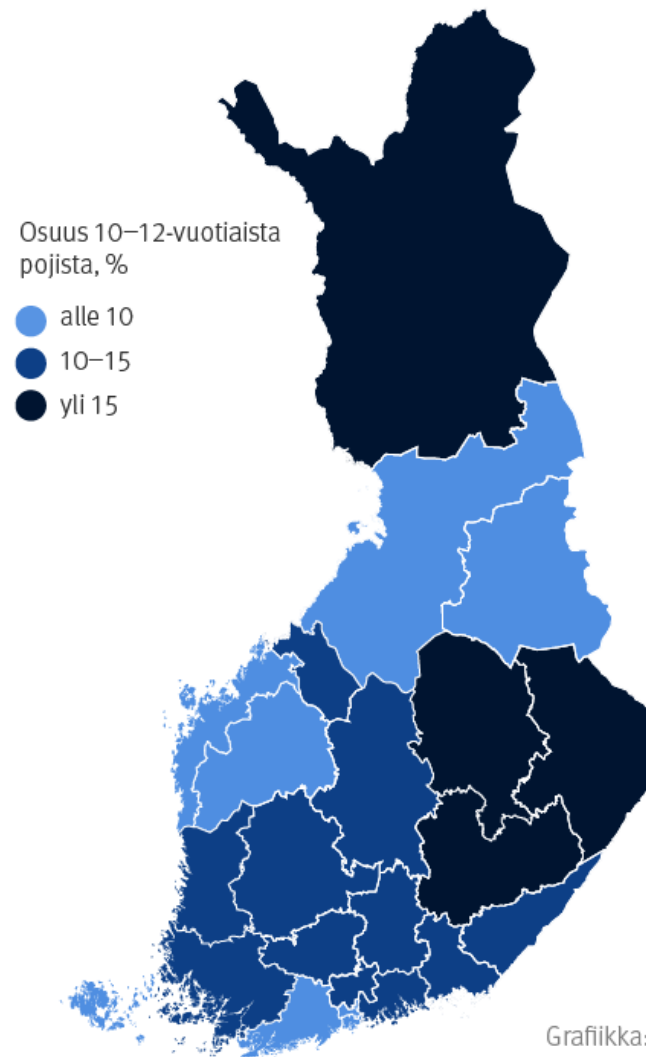
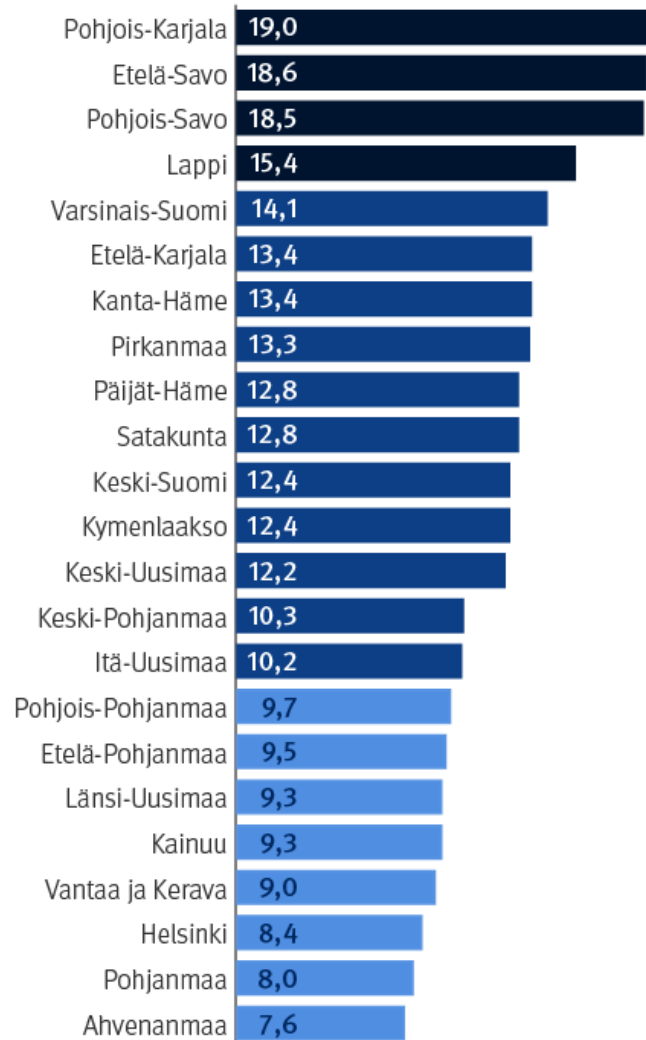

Grafiikka: Kela

Poikien ADHD-lääkkeiden käyttö

Poikien ADHD-lääkkeiden käyttö on yleisintä Itä-Suomessa ja Lapissa

ADHD-lääkeostoista korvauksia saaneiden 10–12-vuotiaiden poikien osuus saman ikäisestä väestöstä hyvinvointialueittain vuonna 2023, %

Lasten ja nuorten hallituksen mallin mukainen terapiatakuu

Hallituksen esityksen (HE 131/2024 vp) ydinsisältö:

- Perustuu hallitusohjelman kirjaukseen: *Turvataan lainsäädännöllä lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin (niin sanottu hallituksen mallin mukainen lasten ja nuorten terapiatakuu).*
- Vahvistetaan lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden ehkäisyn ja hoidon saatavuutta perusterveydenhuollossa ja tuen saatavuutta sosiaalihuollon perustason palveluissa.
- Lapsilla ja nuorilla tarkoitetaan alle 23-vuotiaita henkilöitä.
- Lyhytpsykoterapia tai muu psykososiaalinen interventio on aloitettava viimeistään kuukauden kuluessa (28 vrk) siitä, kun tarve on todettu.
- Voimaantulo 1.5.2025.
- Toteutukseen varattu vuosittainen 35 milj. euroa

Keskeiset ehdotukset

Perusterveydenhuollossa lyhytpsykoterapia tai psykologiseen vuorovaikutukseen perustuva määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito olisi aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve tällaiselle hoidolle on todettu, jolleivät lääketieteelliset, hoidolliset tai muut vastaavat seikat muuta edellytä.

Sosiaalihuollossa lapsille ja nuorille olisi järjestettävä hyvinvointialueen määrittämällä tavalla mielenterveystyön palveluna psykososiaalista tukea, jossa käytetään edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä sosiaalihuollon palvelutehtävään soveltuvin osin. Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä on sovittava siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Mielenterveystyön palvelua koskeva päätös olisi toimeenpantava kuukauden kuluessa tuen tarpeen toteamisesta.

Kohderyhmänä alle 23-vuotiaat

Aikuisiän mielenterveyden häiriöistä 2/3 puhkeaa ennen 24 ikävuotta.
Nuori aikuisuus kuormittava elämänvaihe.

Ikärajaus yhtenevä muun terveydenhuollon lainsäädännön kanssa:

- Laki takaa alle 23-vuotiaille muuta väestöä nopeamman pääsyn psykiatriseen erikoissairaanhoidon.
- Nuorilla ja alle 23-vuotiailla aikuisilla on samat kiireettömän hoidon kriteerit.
- Hoitotakuun lievennystä koskeva esitys annettu eduskunnalle yhtä aikaa terapiatakuun kanssa; alle 23-vuotialla hoitotakuu jäämässä ennalleen.

Mitä menetelmiä takuun piiriin kuuluu?

Esitetyn lainsäädännön piiriin kuuluvilla psykososiaalisilla menetelmillä tarkoitetaan perusterveydenhuollon lyhytpsykoterapioita ja muita psykologiseen vuorovaikutukseen perustuvia määrämuotoisia ja aikarajoitteisia psykososiaalisia hoitoja, joilla on tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa vaikuttavuusnäyttöä.

Tässä esityksessä tarkoitettut psykososiaaliset menetelmät ovat psykoterapiaa suppeampia ja tarkoitettu lievempiin oireisiin. Niitä voivat antaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, jotka ovat saaneet kyseisen menetelmän käyttöön liittyvän koulutuksen.

Sosiaalihuollon osalta takuun piiriin kuuluisi psykososiaalinen tuki, jossa käytetään edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä sosiaalihuoltoon soveltuvin osin.

Lyhytpsykoterapialla tarkoitetaan perusterveydenhuollon potilaille annettavaa, psykoterapeutin tuottamaa psykoterapiaa, joka sisältää enintään 20–25 tapaamiskertaa.

Terveystieteiden huoltolaki

- Tarkoitettaisiin tietyn mielenterveyden häiriön ehkäisyyn tai hoitoon kehitettyä menetelmää, jolla on **tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa vaikuttavuusnäyttöä**
- Menetelmät perustuvat tiettyihin teoreettisiin viitekehyksiin
- Lähtökohtaisesti varsinaista psykoterapiaa lyhyempiä, **tarkoitettu lievempien oireiden hoitoon** ja niitä voivat antaa sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöt, jotka ovat saaneet kyseisen menetelmän käyttöön liittyvän koulutuksen
- PALKO:n suositukset, Käypä hoito –suositukset (kansallista ohjausta on tarkoitus jatkossa kehittää ja laajentaa)
- Lyhytpsykoterapialla tarkoitettaisiin **perusterveydenhuollossa annettavaa psykoterapiaa, joka kestää enintään noin 20–25 tapaamiskertaa**. Lyhytpsykoterapiaa antaa psykoterapeutti.
- Esitetyn säännöksen piiriin **ei kuuluisi itsehoito**, joka toteutuu omatoimisesti palvelujärjestelmän ulkopuolella, **eikä omahoito eri muodoissaan**. Esitettyä säännöstä **ei sovellettaisi** myöskään vastaanottokäynteihin, joissa lapselle, nuorelle tai perheelle annetaan **vapaamuotoista** psykososiaalista tukea, neuvontaa tai ohjausta. **Ei koskisi myöskään sellaisia digituettuja** hoitomuotoja, joiden katsotaan olevan luonteeltaan nopeasti asiakkaan saatavilla ilman odotusaikaa, kuten esimerkiksi nettiterapiaa. Takuu ei myöskään koskisi sellaisia **ohjauksen ja tuen menetelmiä, jotka perustustuvat erilaisiin prosessimaisen työskentelyn viitekehyksiin ja työtapoihin, mutta jotka eivät ole määrämuotoisia ja aikarajoitteisia interventioita**.
- Esitetyn 28 vuorokauden enimmäisajan ylittämiseen liittyviä perusteita voisivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa olisi **perusteltua toteuttaa ensin muita toimia** (kuten ryhmämuotoinen interventio).

Sosiaalihuoltolaki

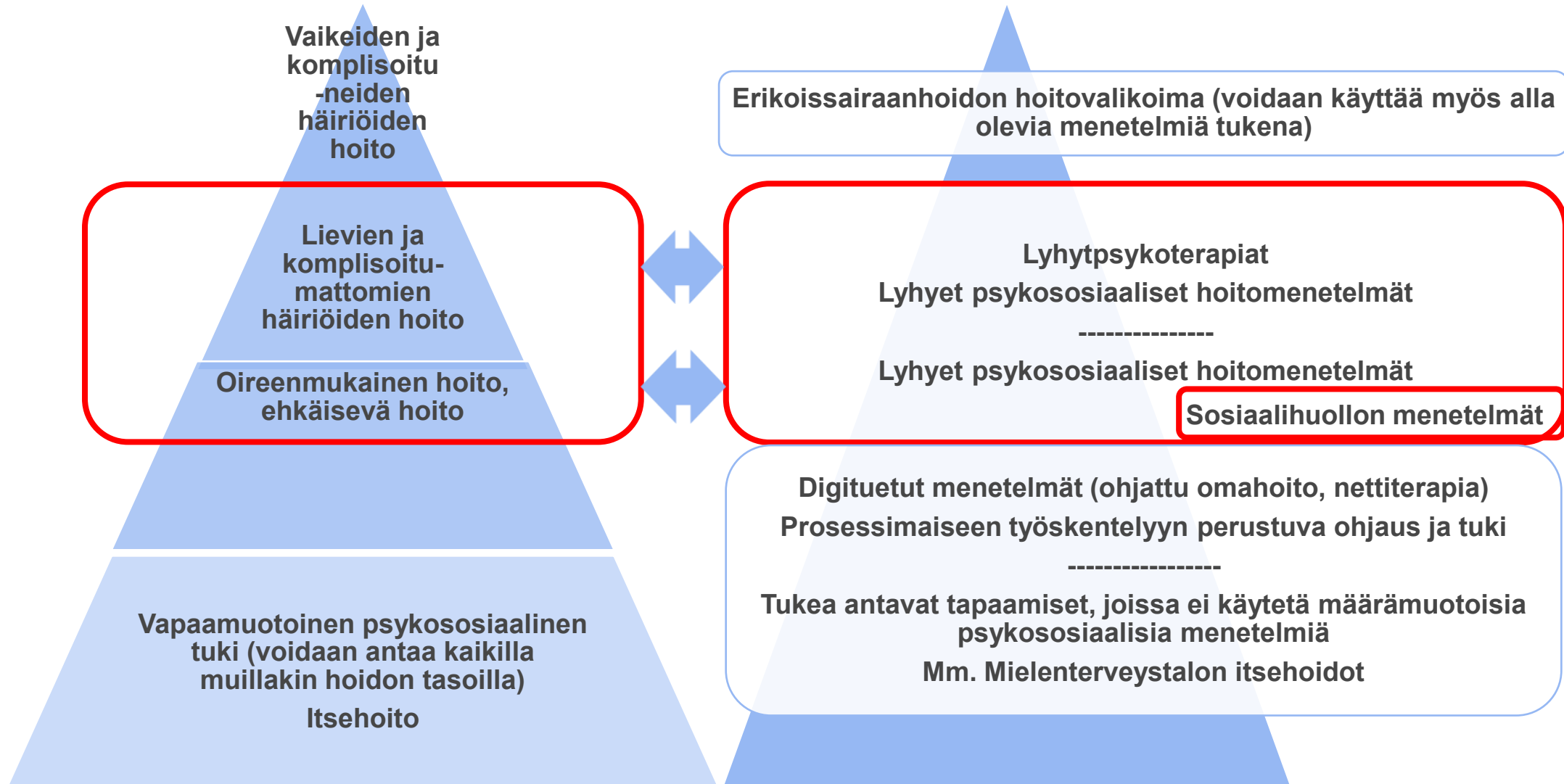
- Järjestettävä **hyvinvointialueen määrittämällä tavalla** psykososiaalista tukea, jossa käytettäisiin psykologiseen vuorovaikutukseen perustuvia määrämuotoisia ja aikarajoitteisia psykososiaalisia työmenetelmiä. **Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä olisi sovittava siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuisi tarkoituksenmukainen kokonaisuus.**
- Psykososiaaliset työmenetelmät voisivat olla **osittain** samoja kuin terveydenhuollon ehkäisevän työn psykososiaaliset hoitomenetelmät, joista säädettäisiin terveydenhuoltolaissa.
- Sosiaalihuollon mielenterveystyön palvelulla **ei voisi korvata lapsen tai nuoren tarvitsemaa terveydenhuollossa annettavaa mielenterveyden hoitoa.**
- Kyse sosiaalihuollon asiakkaalle annettavasta psykososiaalisesta tuesta. Sosiaalihuollon psykososiaalinen työmenetelmä **voi myös olla hoitoa täydentävä.**
- **Pelkästään sosiaalihuollon käyttöön valituilta psykososiaalisilta työmenetelmiltä edellytettäisiin saman tasoista vaikuttavuusnäyttöä kuin terveydenhuollon käyttöön keskittämisasiasetuksen 4 §:n mukaisesti valituilta menetelmiltä.**
- **Tarkoitettu oireiluun, joka ei edellyttäisi terveydenhuollossa toteutettavaa arviointia tai hoitoa.**
- Rajaukset vastaavanlaisia kuin terveydenhuoltolaissa. Intervention toteuttamiseen liittyvät käyntimäärät vaihtelisivat interventiokohtaisesti noin 3–25 käyntikerran välillä.
- Mielenterveystyön palvelulla ei tulisi korvata muuta lapsen, nuoren tai perheen tarvitsemaa tukea.

Hoitomuodot ja psykososiaalisten menetelmien takuu

Hoidon porrastus

Psykososiaaliset hoitomuodot

Missä menetelmiä toteutetaan?

Hyvinvointialue voi päättää, missä sosiaalihuollon ja terveydenhuollon toimintayksiköissä ja minkä henkilöstön toimesta takuun piiriin kuuluvia menetelmiä annetaan.

Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palvelut eivät kuitenkaan voi korvata toisiaan.

Palveluja on oltava tarjolla perusterveydenhuollossa ehkäisevänä terveydenhuoltona ja avosairaanhoidon sekä sosiaalihuollon palveluna.

Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä olisi sovittava siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus

Miten menetelmät valitaan?

- Menetelmien käyttöönotosta ja käytöstä tulee sopia niin, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnasta muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus.
- Sopiminen perustuu hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksessa mainittuun yhteistyöhön
- *Terveydenhuollon* osalta yliopistosairaaloiden tehtävänä on huolehtia psykoterapeuttisten ja psykososiaalisten menetelmien arvioinnista ja niiden osaamisen ylläpidosta, sen suunnittelusta ja yhteensovittamisesta alueellisesti. Näin on myös esitetyn lainsäädännön osalta.
 - Takuun myötä yo-sairaaloiden keskittämisasiasetuksen mukaiset tehtävät laajenevat
 - PALKOn jaosto on aloittamassa palveluvalikoiman määrittelyä
- *Sosiaalihuollon* osalta menetelmien valinta YTA-sopimuksen puitteissa.
- Hyvinvointialueilla on jo nyt käytössä vaikuttavuusnäyttöä omaavia, psykologiseen vuorovaikutukseen perustuvia määrämuotoisia ja aikarajoitteisia psykososiaalisia menetelmiä.
- Uusia takuun rajauksen mukaisia hoidon ja tuen menetelmiä voidaan ottaa käyttöön YTA-yhteistyössä sovitun mukaisesti alueellinen tarve ja resurssitilanne huomioiden

YTHS, vankiterveydenhuolto, vastaanottojärjestelmä

- Esitys koskee myös opiskeluterveydenhuoltolain ja siten YTHS:n palvelujen piirissä olevia alle 23-vuotiaita korkeakouluopiskelijoita.
 - Korkeakouluopiskelijat voivat saada perusterveydenhuollon palveluja sekä YTHS:ltä että hyvinvointialueelta. YTHS:n on tuotettava opiskeluterveydenhuollon palvelut pääosin omana toimintanaan. Jos tämän lain mukaista tuottamisvelvollisuutta ei voida muuten toteuttaa, YTHS voi hankkia omaa toimintaansa täydentäviä opiskeluterveydenhuollon palveluja muulta palveluntuottajalta.
- Vankiterveydenhuollon yksikkö vastaa vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä.
 - Mielen terveyden häiriöt ovat vangeilla yleisiä, mutta vankilassa olevan nuoren tilanne on lähtökohtaisesti komplisoitunut ja kyse olisi siten muusta hoidon tai tuen tarpeesta kuin perustason palvelujen lyhytinterventioista, joita esitetty lainsäädäntö koskee.
- Vastaanottopalvelut järjestää se vastaanottokeskus, jonka asiakkaaksi kansainvälistä suojelua hakeva tai tilapäistä suojelua saava rekisteröidään. Lapset saavat terveydenhuoltopalvelut (tarvittaessa myös opiskeluhuollon palvelut) samoin perustein kuin henkilöt, joilla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa.
 - Maahanmuuttovirasto on kehittänyt vastaanottojärjestelmän mielen terveystyötä vastaamaan paremmin vastaanottopalveluissa olevien tarpeisiin. Pääosin lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin voitaisiin vastata jatkamalla tätä työtä.

Mistä takuu käynnistyy?

Terveydenhuollossa

Hoitoon pääsyn määräajat kuten ennenkin.

Hoito perustuu jatkossakin hyvän tutkimus- ja hoitokäytännön mukaiseen hoidon tarpeen arvioon ja sen pohjalta määriteltyyn tarpeenmukaiseen hoitoon.

Takuu käynnistyy, jos todetaan **ensisijainen** tarve takuun piiriin kuuluvalla menetelmälle.

Ehkäisy- ja oireenmukaisen hoidon menetelmään ohjaamiseen riittää terveydenhuollon ammattilaisen arvio. Muulloin tarvitaan lääkärin diagnostinen arvio.

Lyhytpsykoterapiaan vain lääkärin ohjaamana.

Tarve takuun piiriin kuuluvaan menetelmään saatetaan todeta heti hoitoon hakeutuessa, hoidon kuluessa tai tarve voi toistua hoidon aikana.

Sosiaalihuollossa

Palvelutarpeen arviointi lapsen, nuoren tai perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta.

Takuu käynnistyy, jos todetaan tarve takuun piiriin kuuluvalla menetelmälle.

Opiskeluhuollossa kuraattorit tekevät mielenterveystyön palvelupäätöksen (SHL 25a§)?

Takuun piiriin kuuluvia psykososiaalisia menetelmiä ei tule käyttää eikä takuu käynnisty silloin, kun joku muu tuen tai hoidon muoto on soveltuvampi.

Palvelu	Terveydenhuollon arvio / sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi	Vastaanotot
Perusterveydenhuolto (THL 51 § ja 51 a §)	Laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvio samana arkipäivänä	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lääkärin vastaanotto 14 vrk sisällä: hoitosuunnitelma ja hoitosuunnitelman mukainen hoito. Jos hoitoon kuuluu lyhytpsykoterapia tai muu psykososiaalinen lyhytinterventio, sen on toteuduttava terapiatakuuseen liittyvän enimmäisajan sisällä. 2. Muun laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön suoravastaanotto 14 vrk sisällä: mielenterveyden tukeminen, ehkäisevä hoito, oireenmukainen hoito. Jos hoitoon kuuluu psykososiaalinen lyhytinterventio, sen on toteuduttava terapiatakuuseen liittyvän enimmäisajan sisällä. 3. Muun laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön suoravastaanotto 14 vrk sisällä, mutta tarvitaankin lääkärin tutkimus: lääkärin vastaanoton on toteuduttava 7 vrk aikana. Jatkuu kuten kohdassa 1.
Korkeakouluopiskelujoiden opiskeluterveydenhuoltolain (YTHS-laki) mukainen hoitoon pääsy (sovelletaan THL 51 §)	Laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvio samana arkipäivänä	Jos laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvioissa tulee esille mielenterveyden tukemisen tai hoidon tarve, jatketaan kuten perusterveydenhuollossa THL 51 §:n mukaisesti tehdyn arvion jälkeen.
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset psykologipalvelut (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 15 §)	Oikeus pääsyyn 7 vrk sisällä <ul style="list-style-type: none"> • Psykologi voi tapaamisen yhteydessä tehdä laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvion THL 51 § mukaisesti 	Jos psykologin arvioissa tulee esille mielenterveyden tukemisen tai hoidon tarve, jatketaan kuten perusterveydenhuollossa THL 51 §:n mukaisesti tehdyn arvion jälkeen.
Ennaltaehkäisevän terveydenhuollon palvelut, terveysneuvonta, terveystarkastukset	Väestö- tai ikäryhmän määräraikaistarkastus <ul style="list-style-type: none"> • Laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvio on mahdollista tehdä THL 51 § mukaisesti 	Jos laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvioissa tulee esille mielenterveyden tukemisen tai hoidon tarve, jatketaan kuten perusterveydenhuollossa THL 51 §:n mukaisesti tehdyn arvion jälkeen.
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset kuraattoripalvelut (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 15 §)	Oikeus pääsyyn 7 vrk sisällä	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kuraattoripalvelu jatkuu psyykkisten valmiuksien tukena ja voi sisältää psykososiaalisia interventioita. Jos palveluun kuuluu psykososiaalinen lyhytinterventio, sen on toteuduttava terapiatakuuseen liittyvän enimmäisajan sisällä. 2. Jos tarvitaan laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvio, on tarpeen sopia menettely, miten ja missä sellainen toteutuu.
Sosiaalihuolto (SHL 36 §)	Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä	<ol style="list-style-type: none"> 1. Palvelu jatkuu psykososiaalisena tukena ja voi sisältää psykososiaalisia interventioita. Jos palveluun kuuluu psykososiaalinen lyhytinterventio, sen on toteuduttava terapiatakuuseen liittyvän enimmäisajan sisällä. 2. Jos tarvitaan laillistetun terveydenhuollon ammattihenkilön arvio, on tarpeen sopia menettely, miten ja missä sellainen toteutuu.

Miten takuun toteutumista seurataan?

Terveydenhuollossa hyvinvointialueiden tulee julkaista hoitoon pääsyn enimmäisaikoja koskevia tunnuslukuja kuukausittain.

- Samalla tavoin voidaan seurata takuun toteutumista.
- Terveydenhuollossa käytössä THL:n laatimat psykososiaalisten menetelmien toimenpidekoodit, jotka ovat seurattavissa Avohilmo- ja Hilmo-järjestelmistä.

Sosiaalihuollossa takuun toteutumista voi seurata palvelutarpeen arviointiin ja palvelupäätöksiin liittyvien asiakirjarakenteiden avulla.

- Tiedonhallinta vasta kehitymässä Kanta-palveluiden myötä.
- THL tuottanut sosiaalihuoltoon psykososiaalisten menetelmien toimenpidekoodeja, joista rekisteritietoa alkaa kertyä v. 2026.

Kouluikäisten mielenterveysongelmien tuki ja hoito perustason palveluissa

Opas tutkimiseen, hoitoon ja vaikuttavien
menetelmien käyttöön

Terhi Aalto-Setälä
Eeva Huikko
Kaija Appelqvist-Schmidlechner
Henna Haravuori
Mauri Marttunen

Kouluikäisten mielenterveysongelmien tuki ja hoito perustason palveluissa

Terhi Aalto-Setälä, Eeva Huikko

Kaija Appelqvist-Schmidlechner

Henna Haravuori, Mauri Marttunen

Painettu kirja: kirjakauppa.thl.fi

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-131-3>

Terveysportti: hoitotyön
tietokanta/Kouluikäisten mielenterveys

Mielenterveys- ja päihdetyön menetelmät opiskeluterveydenhuollossa

Opas arviointiin, hoitoon ja käytäntöihin

Henna Haravuori
Essi Muinonen
Outi Kanste
Mauri Marttunen

Mielenterveys- ja päihdetyön menetelmät opiskeluterveydenhuollossa

Opas arviointiin, hoitoon ja käytäntöihin

Saatavana painettuna kirjana osoitteessa kirjakauppa.thl.fi

Verkossa:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-722-0>

Päivitys ja verkkoversio tulossa loppuvuodesta 2024

Kiitos